

БЛИЗКИЯТ ИЗТОК – ТРЕТА ИНТИФАДА, МИР ИЛИ ПОЗИЦИОННА ВОЙНА?

Доц. д-р Мира Майер¹

Наскоро прочетох, че 27 думи са необходими за най-краткото описание на близкоизточния конфликт. На български език те гори са по-малко: “Близкоизточният конфликт има две страни – евреи и араби, които искат да се разбират, и евреи и араби, които искат да представят съседите си като демони и да ги премахнат.” (Роб Ешмън).

Aко оставим шагата на страна, изречението съдържа истина, макар че са необходими много повече думи, за да се разберат сложните, объркани отношения между основните играчи на политическата сцена в Близкия изток: израелци и палестинци (вече от две отделни територии – Западния бряг и Ивицата Газа), “квартетът” на международната общност (ОНУ, ЕС, Русия и САЩ) и останалите арабски държави.

В РАМКИТЕ НА КРАТКИТЕ ОПИСАНИЯ

Държавата Израел съществува от 14 май 1948 г. Създадена е с Резолюция 181 на ООН от 29 ноември 1947 г. На следващия ден след създаването на новата държава започва първият военен конфликт между нея и арабските ѝ съседи. Те не признават резолюцията и Израел и не

¹ Мира Майер е преподавател в Нов български университет, доктор по философия и доцент по политология. Автор е на книгите: “Исламските движения в Близкия изток”, “Политическа география на Близкия изток”, “Райхът и Холокост” и “Еврейските символи”.

създават на определените им от ООН територии нова арабска страна. Разбира се, като всяко кратко описание и това далеч не е прецизно – например този конфликт е първи, но отношенията между еврейската и арабската общност на управляваната от Великобритания подмандатна територия Палестина ескалират много по-рано.

Днес – след много военни конфликти и човешки жертви, нобелови награди за мир на лидери и на двете страни, положението е следното: продължаващ израелско-палестински конфликт, няма сигурност за израелските граждани, нито държава за палестинците. Нещо повече – в момента има две отделни арабски територии, управлявани от различни и враждебни настроени една спрямо друга партии – **Фатах** и радикалната **Хамас**, определяна от САЩ, ЕС и Израел като терористична организация^{2, 3}.

Специалистите дефинират пет основни проблема, по които най-вече трябва се водят преговори, за да продължи мирният процес: територии, граници и свързаната с тях сигурност (която дори според някои трябва да бъде на първо място), **бежанци, Йерусалим, вода и селища**.

Палестинското управление се разпада на две различни власти след въоръжения конфликт между Фатах и Хамас през юни 2007 г. От една страна е Западният бряг, който признава предишните договорености, включително правото на държавата Израел да съществува. Преговорите с Фатах периодично биват “замразявани”, като последния път това става след нападението на израелските войски над ивицата Газа в края на декември 2008 г. Основното изискване на властите от Фатах за подновяването им е Израел да спре строежа на селищата с еврейски заселници. Така проблемът със селищата на Западния бряг излиза на предна позиция като необходимо условие за започване на мирен процес.

Ивицата Газа разполага с напълно самостоятелно, макар и непризнато от Западния бряг управление на Хамас. Територията е напълно блокирана (по сула, въздух и вода) поради тероризма, който официално прокламира. Хамас се отказва от всички предишни решения на палестинското управление и в Хартата на движението не се признае правото на Израел да съществува.⁴

² Council decision implementing article 2(3) of regulation (ec) no 2580/2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combatting terrorism and repealing decisions 2006/379/ec and 2006/1008/ec, Official Journal of the European Union, 29.6.2007, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2007/l_169/l_16920070629en00580062.pdf, достъп 04.04.2010 г.

³ Country Reports on Terrorism, United States Department of State Office of the Coordinator for Counterterrorism, 2005 April 2006, <http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf>, достъп 04.04.2010 г.

⁴ Харта на движението Хамас, достъп на 05.04.2010 г. <http://www.thejerusalemfund.org/www.thejerusalemfund.org/carryover/documents/charter.html>

През август 2005 г. израелското правителство, начело с Ариел Шарон, приема едностренно оттегляне от ивицата и извежда насилиствено еврейските заселници от 21 селища в нея. До подобряване на отношенията обаче не се стига. Днес този акт е силно критикуван дори от собствените привърженици на Шарон. Причината е, че мир няма и продължават да страдат невинни. Хамас днес вече не може да изпраща самоубийствени атентатори на територията на съседната страна поради блокадата. Обаче палестинците започват да произвеждат самоделните ракети “касам”, които изстрелят срещу мирни граждани.

ТРИТЕ СЪБИТИЯ ОТ НАЧАЛОТО НА 2009 Г.

Три важни събития, които безспорно оказват силно влияние на региона, се случват в началото на 2009 г.

Първото е войната в Газа. Хронологично тя започва на 27 декември 2008 г., т. е. през Коледните празници, малко преди Барак Obama да влезе в Белия дом и администрацията на Bush да напусне и два месеца преди провеждането на избори в Израел. Правителството начело с Ехуд Олмер, лидер на центристката партия Кадима, започва войната в Газа, която продължава до средата на януари. Причините: изстрелването на ракети от Хамас, въпреки многобройните предупреждения. Въздушните нападения се допълват от сухоземна офанзива и днес жертвите се оценяват на около 1200. Нападението продължава от края на 2008 г. до 18 януари 2009 г. Резултатите са разрушаването на около 60 подземни канали под границата, към египетската територия, през които се внасят контрабандно пособия и материали, необходими за правенето на ракети. Начинът на правене е показан в Интернет на сайт, за който днес няма достъп.⁵

Колко от жертвите са терористи на Хамас, колко са обикновени граждани и невинни деца, дали се унищожават само канали, щабове и работилниците на оръжия, е трудно да се прецени. “На война като на война”, гласи древната поговорка, а днес “политическото и военно ръководство на Хамас е разположило щаба си в подземните етажи на най-голямата болница в град Газа – Шифа, откъдето ръководи бойните действия на организацията”⁶.

⁵ Официален сайт на Хамас <http://www.hamasonline.net/>, достъп 10.09.2008 г.

⁶ Берлер, Х. – СС на ООН настоява за мир в Газа с резолюция, 09.01.2009 г. [http://infocenter.bnt.bg/content/view/full/3132/\(offset\)/25](http://infocenter.bnt.bg/content/view/full/3132/(offset)/25), достъп 05.04.2010 г.

Съветът за сигурност на ООН реагира с резолюция 1860⁷ от 9 януари 2009 г. за спиране на военните действия и от двете страни и “*сключването на устойчиво, продължително и спазвано и от двете страни в конфликта примирие*”.⁸ Последицата е прекъсването на преките преговори между Израел и Палестинската автономия от Западния бряг, които тогава водят преговори, в които се обсъждат основно вариантите за бъдещите територии на Палестинската държава. Израел не преговаря с терористичната групировка Хамас, която управлява Ивицата Газа.

Второто – Барак Обама бе избран за президент на САЩ, положи клетва и влезе в Белия дом на 20 януари миналата година. Той замести републиканския лидер Джордж Уокър Буш и предложи различна програма за Близкия изток – признат ключов регион. За последния 44-и президент най-важната страна в региона е Афганистан, а не Ирак, откъдето той обеща окончателно изтегляне на американските войски. По отношение на конфликта между Израел и арабските страни, възобновяването на мирния процес и създаването на Палестина, президентът Обама произнася реч в Кайро на 4 юни м. г., в която се опира на формулата “*два народа, две държави*”.⁹ Обама повтаря, че Вашингтон никога не е признавал легитимността на еврейските селища и настоява за незабавно спиране на строителството в тях, т. е. “*изграждането на селищата трябва да бъде прекратено, за да можем да продължим напатък*”.

Третото е, че след изборите на 10 февруари 2009 г. Израел има ясно управление, управляващата коалиция начело с десния лидер Бенямин Нетаняху, който дотогава никога не е приемал формулата „*два*

Плакат на Хамас

⁷ Резолюция 1860 на СС на ООН от 8 януари 2009 г., достъп на 05.04.2010 г. <http://www.un.org/russian/documents/resolutions/res1860.htm>

⁸ Агенция Ройтер <http://www.reuters.com/article/idUSTRE5053R720090109>, достъп на 05.04.2010 г.

⁹ Павлов Д. – Обама и Нетаняху: Сблъсък за палестинската държавност, 18.03.2010 г. http://www.novinar.net/news/obama-i-netanyahu-sblask-za-palestinskata-darzhavnost_Mjk3NTszOQ==.html

народа, две държави. Какво донася на мирния процес очакваният предстоящ сблъсък между двамата ръководители с различни програми? Обтягане на отношенията или представление и никакъв напредък? Израел като демократична държава е най-близкият съюзник на САЩ, но президентът Обама се обявява за подобряване на отношенията с арабските страни. Ще има ли той по-голям успех с преговорите от предишните президенти?

ПОСЛЕДНИТЕ СЪБИТИЯ ЗА СЕЛИЩАТА

На 22 март при посещението във Вашингтон израелският министър председател Бенямин Нетаняху разговаря в продължение на час и половина с американския президент Барак Обама. Но нямаше никакви коментари след срещата, нито традиционната пресконференция в такива случаи. Нещо повече – домакинът на Белия дом не покани на вечеря своя гост. Какви са причините за студения прием? Какво развали традиционно топлите отношения? Защо САЩ – най-силния поддръжник на държавата Израел, се отнесе така негостоприемно?

Конкретният повод е, че по време на посещението на 9 март на вицепрезидентата Джо Байдън Израел оповести своя план за строителството на нови 1600 домове за еврейски заселници в източната част на Йерусалим. Въпреки протестите на Квартета и на САЩ, Нетаняху продължи да опортства и публично обяви, че: „*Йерусалим не е колония, а столица на еврейската държава, че замразяването на строежите се отнася за територията на Западния бряг, но не за града с три хилядолетия история, който е бил столица само на една държава в своята история – на еврейската държава*“.¹⁰ Очакваше се Нетаняху да поисква от Обама помош срещу иранската ядрена заплаха, но след провала на посещението на вицепрезидентата Джо Байдън в Тел Авив може да се предположи, че по-скоро американската страна е оказвала натиск върху него.¹¹ Израелско-американските отношения се влошават до непозната степен за повече от половин вековната история между двете страни.

Конфликтът за селищата има две противоположни обяснения на двете страни. От една страна – това на палестинците, според които селищата „изяждат“ териториите на тяхната бъдеща държава. От друга

¹⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8588444.stm

¹¹ The Associated Press – Analysis: Housing flap adds to Obama's Mideast troubles, достъп на 04.04.2010 http://www.msnbc.msn.com/id/35918774/ns/world_news-mideastn_africa/?ns=world_news-mideastn_africa

Среща на Барак Обама, Махмуд Аббас и Бенямин Нетаняху.

страна – обществото в Израел разделя селищата след 1967 г. на три вида: в Западния бряг, в Източен Йерусалим и на Голанските възви-
шения. Последните не са предмет на настоящата статия – анализаторите днес ги свързват по-скоро с водния проблем в региона. Селищата в Източен Йерусалим обаче се приемат като част от града, чийто ста-
тут е сред най-трудно решимите въпроси. Нагледно арабските селища в Източен Йерусалим образуват пояс в източната част на големия град. Израелските селища в източната част представляват втори външен пояс извън арабските. Остават селищата на Западния бряг, за който Израел прие, че няма да строи нови.

За международната общност проблемът категорично е решен. Мно-
го резолюции на Съвета за сигурност на ООН третират въпроса и ка-
тегорично се обявяват против застрояването на Западния бряг.¹² Ако заселванията не продължат, съществуват основно два подхода за ре-
шаването на проблема – или селищата да се демонтират и заселници-
те да се извадят, което беше направено от правителството на Израел при министър председател Ариел Шарон в ивицата Газа. Другият път е замяна на някои от по-големите селища с друга територия, например

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/International_law_and_Israeli_settlements

прилепена за ивицата Газа, където населението има нужда от повече пространство. На практика това беше предложението на главния преговарящ преди прекъсването – Ципи Ливни, лидер на Кадима. Обаче тя не можа да състави кабинет и следващият министър председател стана десният Бенямин Нетаняху.

БЕНЯМИН НЕТАНЯХУ

Лидер на консервативната партия Ликуд, бивш премиер на Израел в периода 1993-1996 г. и с фамилия, позната на всеки гражданин на страната заради брат му – героят от операция Ентебе – Йонатан Нетаняху, Бенямин (или Биби, както го наричат) е известен с дясната си позиция и неуместните прояви, които прави в кризисни ситуации.¹³

На 1 април 2009 г. той встъпи в длъжност, след като състави коалиционен кабинет заедно с крайно дясната партия на Авигдор Либерман и лявата Партия на труда на Ехуд Барак. (Въщност, победа с един глас и 28 места в Кнесета спечели центристката партия на Ципи Ливни, но тя не успя да състави кабинет и отказа да се коалира).

На предизвикателството на Барак Obama, отправено в Кайро, той отговори точно след десет дни в реч в университета Бар Илан. В нея той за първи път призна формулата “два народа, две държави”, но поиска “палестинската държава да бъде демилитаризирана, без право да контролира въздушното и морското си пространство, защото не искаме да имаме още един Сектор Газа или втори Иран до нашите граници”. И декларира уклончиво, че “не смята да строи нови еврейски селища или да отчуждава палестински земи, но и няма да лиши заселниците от правото да вдигат къщи в съществуващите населени места.” Израелската страна обещава да оправни 22 от тях, които смята за “незаконни”.

Другото условие, което Нетаняху поставил, е “палестинците да признаят еврейския характер на родината му”, което на практика е болезненият въпрос за палестинските бежанци. Най-категоричното изявление се отнася за Йерусалим, “вечната столица на еврейския народ, обединен град, който никога вече няма да бъде разделян”¹⁴.

В политическия живот на страната приемането на формулата “две държави, два народа” може да му струва поста. Религиозните лидери

¹³ http://www.novinar.net/news/obama-i-netaniahu-sblasak-za-palestinskata-darzhavnost_Mjk3NTszOQ==.html

¹⁴ Попов, А. – Близкоизточната политика на президента Обама, 9.01.2010 г. <http://geopolitika1.hit.bg/10/geo-4-09-popov.htm>, достъп на 05.04.2010 г.

на партията Шас не приемат подобна отстъпка, нито Авигдор Либерман, бързо напредващият в кариерата и роден в Русия шеф на партия Израел Байтену (Израел, твой дом). От друга страна, обаче, това спечелили на Нетаняху симпатиите на центристката партия Кадима с лидер Ципи Ливни. Трите партии – Ликуд, Кадима и Израел Байтену – спечеляват най-много места в Кнесета на последните избори.

КАДИМА (НАПРЕД) И ЛИКУД (КОНСОЛИДАЦИЯ)

Израелската политическа система се основава на демокрация и каквото и правителство да управлява, никой не отрича, че то е избрано със законни и честни избори. Особеност е широкото представяне на различни партии в 120-членния парламент (Кнесет), поради ниския праг за влизане в него – 2,5 %. Това, естествено, има своите положителни и отрицателни страни – от една страна, така почти всеки сегмент от широкоспектралното общество има представителство в парламента, а от друга – малки партии получават непропорционално влияние, защото на практика само коалиции управляват страната, тъй като нито една партия в досегашни избори на страната не е получила достатъчното мнозинство.

Двете основни посоки в днешното политическо пространство в Израел се определят изключително само от отношение на компромисите, които са готови да направят по отношение на палестинския проблем. Т. е., левите и десните се разграничават основно според това дали приемат или не съществуването на палестинска държава. Формулата “два народа, две държави” се приема от левите – Партия на труда, която в наши дни няма много привърженици, и от центристката партия Кадима.

Кадима се отделя от дясната партия Ликуд, заедно с нейния лидер Ариел Шарон, през ноември 2005 г.¹⁵ Разцеплението се дължи на едностренното изтегляне на израелците от ивицата Газа – акт, който макар и посрещнат с ентузиазъм, днес не се оценява добре от израелското общество. Причината е, че възникналата държава се управлява от радикалната и терористична Хамас.

Авигдор Либерман е лидерът, с чието мнение днес се съобразяват управляващите. Руски евреин, роден в Молдова през 1958 г., крайно десен, но неговата партия “Израел, твой дом”, спечелява 15 места на по-

¹⁵ <http://www.segabg.com/online/article.asp?work=print&issueid=2025§ionid=5&id=0001402>

следните избори за Кнесета. Учудващото е, че той за първи път успява да обедини гласовете на повечето руски евреи от последната изселническа вълна след 1989 г. Неговият електорат е от безспорно образовани хора, с престижни професии и квалификации. Програмата на партията, не само че не допуска решаването на въпроса с палестинските бежанци, но дори предлага териториите, населени с израелски араби (около 1,4 miliona), да бъдат отделени заедно с териториите с палестинците, вместо еврейските селища. Либерман е министър на външните работи в правителството на Бенямин Нетаняху.

ФАТАХЛАНД И ХАМАСТАН

Термините се появяват в публичното пространство през последните години и всеки носи своя контекст. Хамас-стан носи наставката *стан*, която не е арабска.¹⁶ Тя има персийски произход и не съществува в имената на съвременните арабски държави. Контекстът показва зависимостта на сунитската партия Хамас от Исламската република Иран, в която управляват шиитски духовници. Материалната подкрепа за страната от Иран вече не е тайна. Ако парите, които големите държави дават за купуването на петрол от Иран, се използват за поддръжка на терористичен режим, какво би могло да се направи?

Арабските страни многократно настояват за обединение между двете днес враждуващи партии – Фатах и Хамас. Какви са шансовете да се преодолее омразата и съперничеството? Преговорите с Израел вероятно ли е да създадат само една отделна палестинска държава на Западния бряг?

След изборите през 2006 г. и особено след въоръжения конфликт през 2007 г. Квартетът спира парите за издръжка на ивицата с три искаания: Хамас да признае съществуването на Израел, всички дотогава приети документи от властите на Палестинската автономия, както и да се откаже от насилието. Хамас отказва и оттогава насам успява да поддържа живота в ивицата с незаконна контрабанда на средства и оръжие и продължава да напада съседен Израел, но вече не чрез самоубийствени атентатори, а с ракети собствено производство.

Сегашният президент на Палестинската автономия на Западния бряг е избран с пряк вот на избори, проведени и в двете територии през 2005 г. Същото обаче важи и за Хамас, партията, която спечелва изборите за парламент през следващата година. Тогава Хамас основава предизборната си кампания не върху враждебните отношения и непризнаването

¹⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Hamastan>

на държавата Израел, а на силна социална програма. Движението Фатах, макар и много компроментирано от корупционни скандали, запазва второто място в изборите и влиза в правителство, начело с Исмаил Хания от Хамас. Конфликтът между двете фракции се разразява през юни 2007 г.¹⁷, когато президентът Аббас се опитва да разпусне парламента и да насрочи нови избори. Хамас прогонва с оръжие Фатах от ивицата Газа и днес не признава назначения нов министър председател на Западния бряг – Салам Фаяд.

ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ НА ИЗРАЕЛСКО-ПАЛЕСТИНСКИЯ КОНФЛИКТ И ООН

➤ *Територии и граници, сигурност*

Резолюция 181 на ООН от 29 ноември 1947 г.¹⁸ разделя териториите на подмандатна Палестина на две части – изключително само по демографски принцип, без никакви съображения за стратегическо или geopolитическо положение. Последвалата първа война води до преразпределение, което днес не се оспорва. Голямата военна победа на Израел във войната от 1967 г. и завзетите тогава територии обаче продължават да бъдат ябълка на раздора. Единствено териториите на Египет са последователно върнати след мирния договор между двете страни през 1978 г. Т. е. на практика е приложена формулатата “земя срециу мир”, която вече не проработи при едностренно изтегляне от ивицата Газа. Няма и никакъв подписан документ, който израелското общество да използва, за да поиска реализиране вече на новата формула “сигурност срециу земя”.

Резолюцията на Съвета за сигурност на ООН 242 от 1967 г.¹⁹, която пледира за изтегляне на израелските войски и до днес е предмет на спорове поради различието в членуването на една дума в английската и френската версия на резолюцията. И двата езика са официални, поради което не може да се говори за предимство на единия текст пред другия. Но обикновено арабските страни се опират на пасаж от френския текст, според който “окупираните територии трябва да бъдат освободени”, а израелската държава – на английския, където става дума за “окупирани”.

Голанските възвишения са друга оспорвана територия, но вече меж-

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Fatah-Hamas_conflict

¹⁸ http://avalon.law.yale.edu/20th_century/res181.asp

¹⁹ http://avalon.law.yale.edu/20th_century/un242.asp

ду Израел и Сирия. Днес някои анализатори ги определят като истинската причина за войната от 1967 г., поради изключителното им стратегическо положение и решаването на водния проблем в региона в полза на този, който владее бреговата ивица на Галилейското езеро.

➤ Палестинските бежанци

Спорът се води основно около две формулировки: “*право на завръщане*” и “*справедливо решаване на проблема с палестинските бежанци*”, всяка от които води до различни и коренно противоположни последствия. Съществува, разбира се, и крайната трактовка на Хамас, според която Израел трябва да престане да съществува и неговите територии да влязат в обединена палестинска държава.

Споровете започват още с работната дефиницията за палестински бежанец – “*всеки живял на територията на подмандатна Палестина в периода от юни 1946 г. до май 1948 г., който загубва дома и препитанието си в резултат на Арабско-израелския конфликт от 1948-49 г., както и неговите деца.*” За израелското обществоено мнение самата дефиниция носи непоправими последствия, защото при другите бежанци не става дума за наследниците им. Общийят брой на бежанците според UNRWA²⁰ е 4,7 милиона.

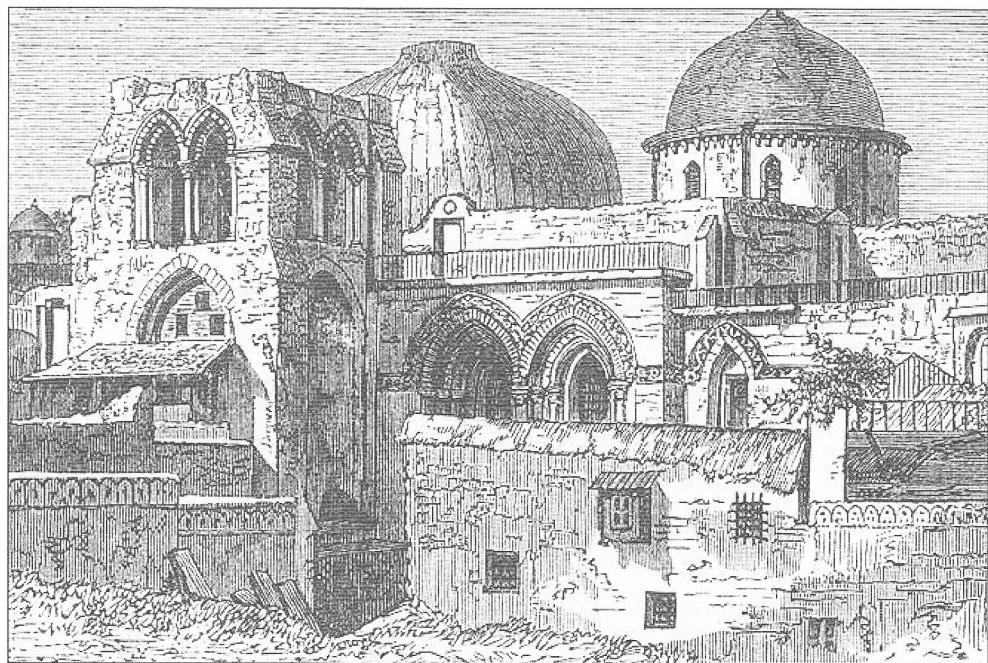
Справедливото решаване на палестинските бежанци предполага помеки изисквания към държавата Израел, но не и нейното претопяване, както би станало при *право на завръщане* и евентуално завръщане на всичките бежанци.

➤ Йерусалим

Международният статут на града е с много въпросителни. Йерусалим е свързан с националната, културна и религиозна идентичност на евреите, както и мястото, където се намира третата светиня в ислама. Макар че религиозните основания за претенции върху него да не се изтъкват като водещи, то те решително играят роля.

Барак Obama очевидно притежава скрита твърдост и съвсем наскоро я доказва, ако се съди по това как успя да прокара толкова оспорваната здравна реформа в САЩ. Неговата ясна позиция е **никакви строежи на селища на Западния бряг**, за да могат да започнат непреки, а след тях – и преки, преговори между двете засегнати страни с цел да се създаде палестинска

²⁰ Официален сайт на UNRWA <http://www.un.org/unrwa/> <http://www.un.org/unrwa/refugees/p1.htm> – дата на използване: 06.05.2010 г.

Йерусалим (литография)

държава. Тоест, да се реализира формулата “два народа, две държави”. Ако Бенямин Нетаняху го послуша, най-вероятно сегашната коалиция ще рухне, но той би могъл да разчита на подкрепата на Кадима, стига да предложи ротация в управлението на нейния лидер – Ципи Ливни. В случай, че Бенямин Нетаняху упорства, кабинетът му сигурно ще остане същия, но не е ясно дали без подкрепата на САЩ Израел ще може да се справи с външнополитическата ситуация в света.

От гледна точка на другите основни играчи на политическата сцена – за Квартета, безапелационно мирният процес трябва да продължи. За арабските държави също, но със значително по-големи изисквания към двата проблема, които досега не се дискутират – палестинските бежанци и статутът на Йерусалим.

Ако мога да променя най-кратката формулировка за близкои точния конфликт, то тя би звучала така: “Близкоизточният конфликт има две страни – евреи и араби, които искат мир, и евреи и араби, които не знаят какво точно искат, но пречат на другите.” □